

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Білецької Вікторії Вікторівни

«Іван Мірчук як історик української філософії: європейський контекст»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук зі спеціальності 09.00.05 – історія філософії

Процес відродження та осмислення української духовності потребує об'єктивного аналізу поглядів, ідей, думок представників вітчизняної філософської думки, що є складовою частиною її культури. Беззаперечно актуальною є окреслена у дисертації Білецької В. В. наукова проблема вивчення історико-філософської спадщини І. Мірчука, що до сьогодні не була предметом окремих досліджень. Філософське осмислення творчості І. Мірчука, здійснене дисертанткою, є важливою передумовою формування цілісного образу вітчизняного історико-філософського процесу.

Білецька В. В. цілком вмотивовано зазначає, що І. Мірчук працював у межах парадигми філософії як вияву національного характеру [с. 23], оскільки вчений стояв на позиції того, що світогляд народу, його характер неодмінно позначається на культурній, у тому числі філософській творчості.

Дисертація має чітку логічну структуру і складається із анотації (двома мовами), вступу, трьох розділів, 9 підрозділів, висновків та списку використаної літератури до кожного з розділів та загальних висновків. Логіка дисертаційної роботи прослідковується у напрямку від визначення теоретико-методологічних засад і принципів дослідження [с. 27-34] та аналізу історіографії [с. 34-56] до характеристики української філософської думки XVIII – XIX століть у розумінні І. Мірчука [с. 96-146]. Завершується дослідження визначенням особливостей та проблем у слов'янській філософії, при цьому розкривається значення творчої спадщини мислителя для сучасного історико-філософського дискурсу [с. 164-203].

Перший розділ дисертації присвячено розгляду теоретико-методологічних засад та принципів аналізу теоретичної спадщини І. Мірчука [с. 27-58]. У цьому контексті заслугою дисертантки є те, що вона ґрунтовно розглянула теоретико-методологічні засади дослідження постаті мислителя, виокремивши їх у окремий підрозділ (підрозділ 1.1.) [с. 27-34]. Серед загальнонаукових та спеціальних методів дослідження у дисертаційній роботі були використані: біографічний, структурно-систематичний, класифікації, узагальнення, аналізу, синтезу, індуктивний, дедуктивний, історіографічного аналізу, герменевтичний, діалектичний, термінологічний, репрезентативних типів, етнопсихологічний [с. 84-85]. Особливу увагу Білецька В. В. приділила двом останній методам, а саме – репрезентативних типів та етнопсихологічного дослідження, що є важливим з огляду на те, що І. Мірчук вважав Г. Сковороду та Л. Толстого репрезентантами відповідно української та російської духовності [с. 85]. До того ж генеза вітчизняної історико-філософської думки трактувалася мислителем у етнопсихологічному ключі.

Цілком виправданим є виділення Білецькою В. В. міждисциплінарного підходу як пріоритетного у дисертаційному дослідженні, оскільки І. Мірчук у своїх працях оперував даними різних галузей філософської науки [с. 84]. Загалом використання у дисертації різноманітних методів, підходів та принципів дозволило максимально об'єктивно проаналізувати історико-філософську спадщину мислителя.

Ще одним позитивним моментом у дослідженні є те, що дисертантка досить детально підійшла до проблеми історіографічного огляду та аналізу джерел та літератури [с. 34-56]. Опрацьована література була чітко структурована та розподілена за трьома напрямками: етнопсихологічним, історико-філософським та біографічним. Кожна із вказаних праць була проаналізована та охарактеризована. Цілком правомірно авторкою було визначено, що єдиними збірниками праць І. Мірчука є «Філософські студії» та «Вступ до філософії» за редакцією М. Шафовала [с. 48]. У них зібрані ключові праці філософа різних років. Однак для повної характеристики та

аналізу філософських поглядів І. Мірчука цінними є і інші праці мислителя. Безперечним позитивом дисертаційної роботи є залучення даних архівних установ, зокрема, Центрального державного архіву зарубіжної україніки та Центрального державного архіву вищих органів влади та управління, у фондах яких знаходяться праці мислителя «Лекції з історії етики», «Tolstoj und Skovoroda, zwei nationale Typen» та «Die Weltanschauung der ukrainischen Dichterin Lesja Ukrajinka» та «Der Messianismus bei den Slaven».

У дисертації Білецька В. В. досить чітко показала еволюцію філософських поглядів І. Мірчука від захоплення філософією І. Канта [с. 57] до вивчення етнопсихології українців [с. 83]. Також до тематики ранніх праць філософа дисертантка відносить проблему співвідношення етики і політики [с. 59-71], грецьку етику [с. 71-75], естетику [с. 80-83], теорію простору І. Канта [с. 75-80], що дає вагомі підстави для висновку про широкий світогляд мислителя.

Другий розділ дисертації присвячений аналізу розуміння І. Мірчуком розвитку філософської думки України XVIII – XIX століть [с. 96-146]. Білецька В. В. зосереджує увагу на одному із ключових концептів української філософії означеного періоду, зокрема «філософії серця» Г. Сковороди [с. 96-114]. Аналізуючи розуміння І. Мірчуком філософії мислителя, авторка цілком справедливо зауважує, що в основі його вчення лежало поєднання раціонального та чуттєво-емоційного елементів власного світосприйняття та світобачення [с. 217].

Дисертантці вдалося показати, що трактування І. Мірчуком специфічних рис філософствування Г. Сковороди стало підґрунтям для виокремлення українського мислителя як типового представника української духовної традиції [с. 146]. Вона цілком слушно вказала на той факт, що І. Мірчук був одним із перших філософів, який почав досліджувати ймовірність існування взаємозалежності між розвитком філософського мислення народу та його світоглядними, етнопсихологічними і ментальними

особливостями, зокрема між філософськими концепціями окремого мислителя та його соціальним середовищем [с. 146].

У процесі дослідження академічної філософії XVIII –XIX століть та її потрактування І. Мірчуком, Вікторія Вікторівна основну увагу зосередила на впливі філософських течій Просвітництва та Романтизму на розвиток тогочасної української філософської думки, визначивши, що упровадження ідей європейських мислителів мало лише тенденційний характер, з урахуванням національної специфіки українського інтелектуально-духовного потенціалу, а їх поширення стало результатом залучення української еліти до європейського культурного простору [с. 148]. Об'єктами аналізу стала творчість тогочасних мислителів таких, як В. Довгович [с. 126-127], Д. Кавунник-Велланський [с. 127-128], П. Юркевич [с. 128-129], О. Потебня [с. 129-130]. Також авторка зацентувала увагу на ідеях Х. Вольфа та репрезентантові його вчення в Україні П. Лодію [с. 119-125]. Поширення ідей вольфіанства дисертанткою було проаналізовано за двома напрямками – київським та львівським. У ході дослідження Білецька В. В. аргументовано довела, що при розгляді філософських ідей представників академічної філософії, І. Мірчук намагався знайти підтвердження на користь своєї ідеї про взаємозв'язок між філософією та етнопсихічними властивостями народу, дослідження якої було розпочате під час вивчення поглядів Г. Сковороди.

Світоглядні орієнтири творчої спадщини Лесі Українки авторкою були проаналізовані на основі праці І. Мірчука «Die Weltanschauung der ukrainischen Dichterin Lesja Ukrajinka» [с. 132]. Використання потенціалу дедуктивного методу дозволило визначити, що І. Мірчук, розглядаючи творчість української поетеси, прагнув обґрунтувати вплив світогляду народу на творчість окремого митця, а також простежити наскільки його світогляд знаходив вияв у об'єктивному дусі українського народу. З цієї позиції було проаналізовано такі світоглядні орієнтири як: почуттєвість [с. 133-135], філософічність літературної творчості [с. 136-139], специфічне відношення людини до природи [с. 138-139] та індивідуалізм [с. 139-144].

У третьому розділі Білецька В. В. зацентрувала увагу на слов'янській філософії та філософській думці в Україні початку ХХ століття в інтерпретації І. Мірчука [с. 164-203]. Досліджуючи філософію слов'янських народів, авторка критично підійшла до розуміння І. Мірчуком слов'янської філософії як явища. У дисертації цілком справедливо відзначається, що розуміння І. Мірчуком слов'янської філософії як цілісного явища не є цілком виправданим, оскільки такого роду уніфікація і абсолютизація спільних основ розвитку стирає індивідуальні риси духовної культури, затушовуючи при цьому етноментальні особливості кожного народу, які так чи інакше впливають на філософську творчість його представників [с. 203].

На основі аналізу праць слов'янознавця дисертанткою були виокремлені наступні характеристики слов'янської філософії: переважання практичного характеру філософського знання порівняно із теоретичним та його тісна пов'язаність із життям [с. 174-178], антропоцентричність [с. 175], релігійність та поширення ідеї месіанізму [с. 179]. Наведені ознаки були проаналізовані та отримали достатню аргументацію у дисертації.

Аналізуючи проблеми розвитку філософської думки слов'ян за І. Мірчуком, Білецька В. В. чітко структурувала їх за двома критеріями, відзначивши проблеми зовнішнього характеру та більш глибокі, внутрішні проблеми [с. 171]. До зовнішніх проблем віднесено: тяжке матеріальне становище, пов'язане із відсутністю самостійної державності у більшості слов'ян; ставлення до філософії як до другорядної сфери життя через загострення проблем побутового характеру та їх тривала невирішеність; помітний вплив російської цензури та схильність до політизації філософських ідей [с. 170-171]. Серед внутрішніх проблем справедливо названо такі, як недостатнє використання потенціалу традиції, а саме брак органічного зв'язку між сучасним, минулим та майбутнім, а також горизонтальність поширення духовної енергії [с. 172-174].

Авторкою доведено, що звернення І. Мірчука до слов'янської філософії було обумовлено необхідністю детального аналізу впливу української духовності на філософську думку [с. 162-163].

Загальні висновки характеризуються вдалим структуруванням, чіткістю та виваженістю наукових положень [с. 215-221]. Результати дисертаційної роботи достатньо відображені в опублікованих роботах – у наукових періодичних виданнях інших держав та виданнях України, що внесені до міжнародних баз наукового цитування, інших фахових виданнях України з філософських наук, матеріалах міжнародних, всеукраїнських та регіональних науково-практичних конференцій [с. 7 автореферату].

Аналіз праць І. Мірчука дозволив Вікторії Вікторівні зробити цілком справедливий висновок про широкий змістовий діапазон як усієї творчої спадщини мислителя загалом, так і його ранніх праць зокрема [с. 216]. У ході дослідження авторці вдалося не тільки простежити еволюцію наукових поглядів І. Мірчука від кантівської гносеології та етики до проблем духовності, а й вказати на основні проблеми, які розглядав у своїх ранніх працях мислитель [с. 56-84]. Також заслуговує на увагу висновок Білецької В.В. про те, що І. Мірчука визначено як посередника між двома духовними світами – західним та східним, адже характеризуючи у працях український світогляд та духовність, мислитель знаходив у них гармонійне поєднання традицій Заходу та Сходу [с. 215]. Тому цілком виправданим є означення мислителя як «амбасадора української культури» [с. 221], засадничою ідеєю творчості якого було намагання представити її як рівноправну європейську державу.

Достовірність та обґрунтованість результатів дослідження забезпечена методологічною та теоретичною обґрунтованістю його вихідних положень, відповідність комплексу методів об'єктові, предметові, меті та завданням дослідження, аналізом масиву джерельної бази.

Робота відзначається творчим пошуком, аргументованістю положень, доказовістю, новими підходами в оцінці спадщини мислителя. Що стосується

автореферату дослідження, то він достатньо повно відображає структуру, основні положення, результати та висновки дисертаційної роботи й дає цілісне уявлення про проведене дослідження.

У цілому позитивно оцінюючи представлену роботу, хочемо дати окремі пропозиції та висловити зауваження, які б сприяли її вдосконаленню:

по-перше, погоджуючись із запропонованою авторкою оцінкою підходу до аналізу розуміння Іваном Мірчуком української академічної філософії [с. 114-131], варто зауважити про те, що доцільніше було б на початку підрозділу дати визначення Іваном Мірчуком самого поняття «українська академічна філософія»;

по-друге, одним із завдань дисертаційного дослідження є «висвітлити ключові аспекти та характерні риси ранніх праць мислителя» [с. 19]. Необхідно відмітити, що авторка досить детально зупинилася на аналізі їх змістового компоненту, охарактеризувавши провідні ідеї філософських пошуків І. Мірчука [с. 56-84], а також прослідкувала еволюцію поглядів мислителя від теорії простору І. Канта до проблем української духовності [с. 56-84]. Проте у висновках доцільно було б чітко виокремити і назвати характерні риси ранніх праць філософа;

по-третє, позитивним аспектом пропонованого дослідження є розмежування таких широко використовуваних у дисертації понять, як «духовність», «національний світогляд», «ментальність». Однак ці трактування авторка висвітлює у останньому розділі роботи [с. 193-203]. Вважаємо, що було б доцільніше це зробити у першому розділі з метою чіткого концептуального розмежування цих понять перед початком викладення основних положень дисертації;

по-четверте, потребує додаткового уточнення позиція автора щодо акцентування уваги на месіанізмі В.Липинського як одного з аспектів його історико-філософської спадщини;

по-п'яте, у підрозділі 3.1. [с. 162-180] мова йде про головні проблеми й основи слов'янської філософії. Наскільки виправдано говорити про існування єдиної слов'янської філософії?

Проте висловлені зауваження не знижують наукової новизни та практичної значущості пропонованої до захисту роботи, адже дисертація Білецької В. В. на тему «Іван Мірчук як історик української філософії: європейський контекст» присвячена актуальній темі, висновки якої є достатньо обґрунтовані та аргументовані. Дисертаційна робота повністю відповідає вимогам п.11,12,13 «Порядку присудження наукових ступенів (зі змінами)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24. 07. 2013 р. № 567, які висуваються до кандидатських дисертацій. Тому Білецька В.В. заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філософських наук зі спеціальності 09.00.05 – історія філософії.

Офіційний опонент
кандидат філософських наук,
доцент кафедри української філософії та культури
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

AL

Г.П. Бежнар

